

Gözetlenen ve Gözetleyen Bir Toplumda, Beden ve Mahremiyet İlişkisi: Facebook Örneği

Ebru Karadoğan İsmayilov¹

Gözde Sunal²

Özet

Günümüzde sosyal medya, ağ toplumunun yükselişine bağlı olarak çeşitli araştırmacılar tarafından, demokrasiye yapacağı katkılar çerçevesinde olumlu bir açıdan ele alınmaktadır. Ancak diğer taraftan sosyal medyanın pratikte kullanım biçimleri incelendiğinde; gözetim merkezli ve birey mahremiyetini ihlal edici özelliği ön plana çıkmaktadır. Bu çerçeveden bakıldığında sosyal medyanın, Foucault'nun formülasyonuna uygun olarak bir "gözetim toplumu" yaratılmasının baş aktörüne dönüştüğü söylenebilir. Bu çalışmada, Facebook toplumsal paylaşım sitesi, mahrem alanın, kimliklerin ve bedenim kamusalılaştığı, denetimin/gözetimin gözetlenen tarafından meşru kılındığı; internet öznesinin aynı anda röntgenci, teşhirci ve muhbir olmayı başarabildiği, sözde serbest zamanın özgürce kullanılabilirdiği bir alan olarak değerlendirilebilir.

Anahtar Kelimeler: Gözetim Toplumu, Kimlik, Beden, Mahremiyet, Serbest Zaman, Facebook.

The Relationship Between Body and Privacy in Surveillance Society: The Case of Facebook

Abstract

Today, social media is evaluated in a positive sense by various researchers, due to its contributions to democracy by the rise of the network society. But on the other hand, when the ways of practical use of social media is analyzed, it's characteristics as being surveillance centered and violating the privacy of individuals becomes prominent. From this point of view, it can be said that social media is transformed to the lead actor of creating a "surveillance society", in accordance with Foucault's formulation. In this study, Facebook social networking site can be evaluated as a space where the area of privacy, identity, and body becomes public, control/surveillance is legalized by the person being surveilled, internet subject succeeds to be the voyeur, exposé and informant at the same time.

Keywords: Surveillance Society, Identity, Body, Privacy, Leisure Time, Facebook.

¹ Dr. İstanbul Ticaret Üniversitesi İletişim Fakültesi.

² Akd. Uzm., İstanbul Ticaret Üniversitesi İletişim Fakültesi.

Giriş

İnsanoğlu varlığının bilincine kendini ve diğerlerini evrenin belirli bir bölümünde konumlandırarak ulaşır. Zaman olgusu ise onu oluş halinde yakalar. Geçmiş, şu an ve gelecek fikri, hafızamız, ilişkilerimiz, yetenek ve eğilimlerimiz kimliğimizi kuran öğelerden bazılarıdır. Dünyaya adımımızı attığımız andan itibaren kurduğumuz ilişkiler, geçmişe oranla artık yüz yüze ve gerçek dünyayla doğrudan ilişkili olmaktan çıkmıştır. Duygu ve düşünce dünyamıza yön veren, eylem kalıplarımızı şekillendiren, başı ve sonu belirsiz akıp giden bir enformasyon seli ister istemez kendi geçişken, değişken ve bir o kadar da buyurgan ve vazgeçilmez doğasını kimliklerimizde taşımaya bizi ikna etmiştir. McLuhan “teknoloji insanın uzantısıdır” diyordu. Zaman, bu durumu tersinir bir tepkimeye uğratmış görünüyor. Doğaya ve kendimize hâkim olmayı vaat eden ama aynı zamanda bizi ayrıntılar denizinde fragmanlar ve ağ tipolojisi mantığının geçerli olduğu bir ‘yeni dünya’ya yeterinden cesur ve özgür bireyler olarak fırlatan teknolojinin uzantısı bireylere dönüştüğümüzü iddia edebiliriz.

Davranışlarımızın bilinçli ve otomatikleşmiş süreçler arasında dönüşümlü olarak gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Çalışmamızda, hesaplı ve dikkatli olunan bilinçli eylemlerden ziyade, bilincin iplerini gevşettiği “özgür ve rahat” alanı esas almaktayız. Toplumsal paylaşım ağları içinde en yaygın kullanılanlardan Facebook’ta var olmaya çalışan birey, Foucault’nun tasvir ettiği panoptikon modelindeki görünmez denetleyicinin yerini neredeyse büyük bir gönül rızasıyla ve bu durumdan haz duyarak kendisi almaktadır. Böylelikle demokratik ve özgür olduğu varsayılan, yeni iletişim teknolojileri tabanlı bir iletişim ortamında kimliğin tanımlanması, sanal ortamda mahremiyeti belirleme ve yaşama sorununu, bu ortamın iktidarın gözetim alanı olarak kullanıyor olmasına ve bunun etkinliğini de bu iktidarın, toplumu hem tek tek bireyler halinde, hem de sınıflanıp etiketlenmiş, kendi kendini normalize etme yeteneğiyle donatılmış gruplar halinde yakalama potansiyeliyle ilişkilendiriyoruz.

Facebook bireye çeşitli tatmin olanakları sunmaktadır; gözetlemekten ve gözetlenmekten duyulan hazzın, kullanıcıların temel motivasyonlarından biri olduğu öngörülmektedir. Bu noktadan hareketle gözetlemenin aynı zamanda görünmeden gözetleme olanağına sahip iktidar olgusunun her bir kullanıcı tarafından içselleştirip uygulandığı bir davranış kalıbına dönüştüğü varsayılmaktadır.

1. Panoptik Bir Toplumu Düşünürken...

Savaş barıştır, özgürlük esarettir, cahillik güçtür.³

“Gerektiği gibi yazılmış metin örümcek ağına benzer: Gergin, eşmerkezli, saydam, sıkı örgülü, uçuşan her şeyi kendine çeker. Arasından geçmeye çalışırken ağa yapışıp kalan metaforlar, onu besleyen avlardır. Konu ve malzeme kendiliğinden ona doğru kanat çırpıyordu. Bir tasarımın gücü ve doğruluğu, bir alıntının başka bir alıntıyı davet etmesini sağlayıp sağlamadığıyla örtüşebilir. Eğer düşünce tek bir gerçeklik hücrecini bile açabilmişse, öznenin dıştan müdahalesine bile gerek kalmadan, öbür hücrelere de nüfuz etmesi beklenir” (Adorno, 2005: 89).

İnternette dolaşan enformasyon bütünsel olarak değerlendirildiğinde benzer bir niteliğe sahip olduğu söylenebilir. Panoptik sistem ile merkezinde ölü taklidi yapan bir örümceğin oturduğu

3 İfade Orwell’in eserinde sürekli olarak bireyleri sisteme entegre olmaları yönünde güdülemek için görebilecekleri ortamlara yerleştirilmiştir (Orwell, 1984: 9).

devasa bir örümcek ağı arasında ilişki kurulabilir. Ağ toplumunda, sistemin herhangi bir bölgesiyle temasa geçen kullanıcılar varlıklarıyla ilgili merkezi hızlı ve incelikli biçimde uyarırlar. Bu uyarının mahiyeti hakkında çoğu zaman kullanıcının herhangi bir şüphesi ve endişesi yoktur. Bireyler ağa temas ettikleri noktada görünür hale gelirler. Reel hayattaki bedenlerinin yerini alan sanal varlıklarıyla sisteme entegre hale geçerler. Bu noktadan sonra, tıpkı merkezinde ölü taklidi yapan örümcek ağında olduğu gibi kurban için kaçış imkânsızdır. Çünkü tüm mahiyetiyle kurbanın kimliği teşhis edilmiştir.

“Toplumsal denetime yönelik uygulamalar bağlamında gözetim, modernite öncesi dönemlerde kabilelerin, imparatorlukların, monarşilerin ve dinlerin başlıca egemenlik mekanizması olarak işlev görmüştür” (Dolgun, 2008: 21). Örneğin feodalite sonrası Avrupa şehirlerinde nüfusun denetim ve gözetimi amacıyla sosyal yardım kurumlarının bir biçimi olan hastaneler ortaya çıktı. Bu hastaneleri amacı tedaviden ziyade şehirde göz önünde olması istenmeyen, kurulu düzeni tehdit edebilecek olanların gözetim altında tutulduğu bir çeşit hapisane olarak değerlendirmek gerekir (Tekelioğlu, 2003: 218-219).

Marx, Weber ve Taylor gibi kuramcılar modern toplumda kurumsallaşan gözetim olgusu üzerinde çalışmışlardır. Ancak terimin geçerlilik kazanması Jeremy Bentham'ın görüşlerine dayanarak “panoptikon” metaforunu toplumsal teori içinde yerleştiren Foucault ile olmuştur (Dolgun, 2008: 24-25). Panoptikonda merkezdeki gözetleme kulesinin çevresinde dairesel olarak yerleşmiş hücreler bulunur. Böylelikle gardiyan aynı anda birçok mahkûmu denetleyebilir (Bentham, 2002: 25). “Panoptikon teması aynı anda hem gözetim hem de gözlem altında tutma; hem güvenlik hem de bilgi; hem bireyselleştirme hem toplumsallaştırma; hem soyutlama hem de şeffaflık en ayrıcalıklı gerçekleşme yerini hapisanede bulmuştur” (Foucault, 2006: 361).

18. yüzyılda bakışı bir iktidar tekniği olarak kullanan Bentham'ın panoptikon modeli mimari bir temele dayanmaktaydı. Zamanla bu mimari modelin politik ve toplumsal yapıya da nüfuz ettiğini görmekteyiz. Statükonun muhafaza edilmesi, kapitalist sistemin mantığının içselleştirilmesi, gündelik yaşam pratikleri üzerinde iktidarın gözetim fonksiyonunun küresel ölçekte gerçekleştirilebilmesinde panoptik mantık taşıyan istihbarat sistemlerinin önemi artmıştır (Featherstone 2006, aktaran Özarslan, 2008: 139). Toplumsal denetim ve iktidar ilişkileri ışığında ele alınması gereken gözetimin tarihi, insanlığın ortaya çıkışına kadar dayandırılabilir. Gözetim toplumu ise, modernite, kapitalizm, sanayi devrimi ve enformasyon teknolojileri bağlamında nispeten yeni bir kavram olarak ortaya çıkmıştır (Dolgun, 2008: 21). Kavram, literatürde ilk kez Garry T. Marx tarafından ortaya atılmıştır. Ona göre “gözetim toplumu, öncelikle, yeni iletişim teknolojileriyle total (entegre) denetimin önündeki engellerin yıkıldığı bir durumu ifade eder. Ne var ki bu tür bir gözetim, günümüzde bizatihi yeni iletişim teknolojilerinin yaygınlık kazanmasına koşut olarak tüm toplumsal yaşamı denetim altında tutmaktadır” (Köse, 2011: 200-201).

“Panoptik sistemde iktidarın görünmeden gözetleyen yapısı, mistifikasyon yaratır. İktidarı bir fetişe dönüştürür, toplum için ulaşılmaz, parçalanmaz kutsal bir yapı olarak toplumsal bilince yansıtılan iktidarın kendisini koruması sürecine yardımcı olur. Devletin Kafkaesk yapısı belirsizliği, merkezsizliği, görünmezliği, sızdırmazlığı ve bunun karşısında tanrısal biçimde her toplumsal pratiği görmesi ve denetlemesi iktidarın toplum tarafından içselleştirilmesine neden olur” (Çoban, 2008: 119).

Görünmeden görebilen bir iktidar belirsizlik hissi yaratır, gündelik yaşamını koşullandırırken zihinsel süreçleri zayıflatır ve bedeni korkuyla kuşatır (Scarpulla, 2006, aktaran Köse, 2011: 206). “Gözetim, iktidarın temel denetim biçimlerinden birisi haline gelirken, “göz” önemli bir iktidar

organına dönüşmüştür. “İktidarın gözü” yaşamı bir hapisaneye dönüştürür. Özellikle, üretim süreçlerinde işçilerin denetim altına alınması ve sonrasında tüm yaşam alanları iktidarın gözü için görünür kılınır” (Çoban ve Özarslan, 2008: 7). Lefebvre, insanı modern dünya ile olan karmaşık ilişkisini sokaktaki insanın tüketim pratikleri bağlamında değerlendirir:

“En salaş lokantalarda masalara silah gibi yerleştirilen cep telefonlarında, açılan cüzdanlardan bir anda fırlayan saçılan kredi kartlarında, güvenlik sistemleriyle donatılan yüksek duvarlı ve kameralı konutlar, gündelik konuşmalara hızla eklenen anlaşılmasız bilgisayar jargonunda, bu tuhaf ve şaşırtıcı modern yakalama hezeyanı kolayca gözlemlenebilir” (Tekelioğlu, 2003: 215).

İlk olarak devletin ve uzmanlaşmış kurumların başlattığı gözetim olgusu, sonradan toplumsal yaşamın tüm kılcallarına nüfuz ederek onun yerini alan bir özneye dönüşür. Bu özne kimliğiyle herkes ve her şey hakkında sürekli veri toplayan, işleyen ve bilgi üreten bir sistem haline gelerek gözlem altında tuttuklarını da gözetleme eylemine mecbur kılar (Tekelioğlu, 2003: 227). “Küresel panoptikon yeni emperyal iktidarın ‘yeni dünya düzeni’dir. Toplumlar, küreselleşme süreciyle birlikte gözün iktidarı” tarafından teslim alınmıştır” (Çoban ve Özarslan, 2008: 7). Gelişen iletişim teknolojileri ve medya, sistemin devamı ve güvenliğinin sağlanması için bireysel mahremiyetlerin kamusal alana dâhil edilmesi görevini üstlenmiş durumdadır (Uğurlu, 2011: 253).

Lyon’a göre, bireyler gözetim toplumunda kodlanmış harf ve numara dizilerine dönüşmüştür. Tüm kişisel bilgiler ayrıntılı olarak büyük şirketlerin ve devletin veri tabanları içinde depolanarak işlenmekte ve gerektiğinde kullanılmaktadır. Egemen güçler enformasyon teknolojilerini kullanarak tüm dünyayı kontrol altına alarak onu “küresel panoptikon”a dönüştürmektedirler. Enformasyon artık toplumsal ilişkiler üzerinden değil, bireyler ve grupların etkinlik ve iletişimlerinin gözlenmesiyle üretilmeye başlanmıştır (Dolgun, 2008: 28). Günümüzde gözetimin çift yönlü bir yapısı vardır. Görünen kısmı gündelik pratiklerin alışılmışlığı içine gömülmüş, alışveriş, araç kullanma, telefon etme gibi sıradan eylemlerimizle bütünleşmiş haldedir. Ancak arka plandaki kısım ise bu görünen sıradanlığın ruhunu besleyen dijital örgüdedir. Dijital gözetimin nesnesi olan insanlar, çoğu zaman bu gözetimin farkına varmazlar ya da boyutları hakkında ciddi bir fikirleri yoktur (Lyon, 1997: 17-18). Görülebilir her şeyin denetlenebileceği fikri, gözetim ve görme metaforunun önemini artırmaktadır (Dolgun, 2008: 29). Panoptikon metaforundaki gözlenenler, özne-nesne ilişkisinin bir yansıması olarak tek yönlü olarak görünmeden bütün yönleriyle görebilme iktidarına sahip bir görme eyleminin nesnelere haline gelmiştir (Lyon, 1997: 292). Öte yandan Foucault’nun panoptik toplumundaki sistemin ıslah edici yönünü de göz ardı etmemek gerekir. Denetim, cezalandırma ve ödüllendirme yoluyla iktidar bireylerle direkt ilişki kurar ve onları sistemin çıkarları doğrultusunda dönüştürür (Dolgun, 2008: 105). Dolayısıyla iktidarın kitleler üzerindeki gözetim fonksiyonu farklı dönemlerdeki teknolojik seviyeden bağımsız düşünülemez. Ortaçağ toplumundaki feodal yapılanmanın gündelik yaşam pratikleriyle olan ilişkisine dayanan gözetim, modern toplumda ulus-devlet ve kapitalist sistemden kaynaklanan sistematik bir nitelik kazanmıştır. Enformasyon toplumunda ise gözetimin yüksek teknolojiye ve önceki dönemlere kıyasla daha fazla totaliter bir nitelik kazanan iktidara bağlı olduğu söylenebilir (Dolgun, 2008: 40-41).

Enformasyon teknolojileri ile internetin yaygınlaşması sosyal teori içinde bedenın yitimi, zaman ve mekân, cemaat, kamusal alan, mahremiyet, demokrasi ve siyaset gibi kavramlara farklı bir boyut kazandırmıştır (Dolgun, 2008: 193). Foucault’a göre; “Bedenin, gayet açık bir şekilde hatırlatılan kasaplık biçimi içinde sonsuz parçalara bölünerek yok edilmesi burada seyir unsuruna eklenmektedir: her parça sergiye konulmaktadır” (Foucault, 2006: 97).

“Coğrafi alanın sömürgeleştirilip, kapitalist mübadele sistemi içinde bir üretim ve tüketim bölgesine dönüştürüldüğü yerde siber-uzay, kapitalizm bağlamında geliştirilmiş enformasyon teknolojilerinin bir ürünü olarak kendini ortaya koyar. Bu anlamda kapitalist sistem, değişimle bağımlı, perspektifsel ve panoptik anlayışa göre örgütlenmiş bir alan örgütlenmesi doğurur. Siber-uzay içinde zamanın ve mekânın kişilere bağlı olarak görece şekilde ortadan kalkmasıyla doğal çevrelerinden koparak ‘bedensiz enformasyona’ dönüşen bireyler, panoptik karakteristikler taşıyan ‘kapalı’ ve ‘gözetime tabi’ bir sanal dünya içinde etkileşime girerler” (Dolgun, 2008: 193-194).

İnternet, aynı zamanda hem bir iletişim aracı hem de gerçek mekândan kopuk sanal bir mekândır. Hafıza ve kimlik sanal mekânda küresel olarak dolaşıma girer, enformasyon tabanlı ilişkiler vasıtasıyla bu alanda insan olmanın anlamı yeniden inşa edilir (Güzel, 2006: 1, aktaran Dağtaş ve Dağtaş, 2009: 372).

“Panoptik sistemle amaçlanan, bireyleri olmadıkları ve/veya olmayı hiç düşünmedikleri bir şeye dönüştürmektir. Aynı şekilde internet de içindeki sınırsız seçme imkânları ve alternatifler doğrultusunda kişileri kendi iradeleri ile iradesizleştirerek; titiz bir şekilde oluşturduğu enformasyonu -ve dezenformasyonu- ya da popüler kültür içinde kutsayarak ikonalaştırdığı ‘imajlar’ı, herhangi bir zorlama olmaksızın bireyler bizzat kendileri isteyecekleri şekilde sunarak, bir süre sonra onları daha önce düşünmedikleri veya olmayı amaçlamadıkları kişiliklere/tüketicilere dönüştürme gücünü taşımaktadırlar” (Dolgun, 2008: 195).

Panoptik toplumda gözetim altındakilerin iradeleri böylelikle hiçe sayılmakta ya da bastırılmaktadır (Dolgun, 2008: 195). Enformasyon teknolojileri hem toplumsal ve bireysel gözetimin gücüne güç katarken, sözde dünyayı hiç olmadığı kadar özgürleştirmiştir. Gerçekte bireyleri kendi rızalarıyla daha görünür hale getiren bu teknolojiler, kolayca kişisel yaşamın her türlü detayına erişerek mahrem alanları ve özgürlüklerin alanını işgal etmiştir (Gücüyener, 2001: 108). Zamanla toplumda gözetim meşru bir eylem olarak kanıksanmış ve gündelik yaşantımıza dâhil olmuştur.

2. Serbest Zaman ve Denetim

Günün çalışma dışında kalan kısmı, serbestlik, özgürlük, rahatlama, dinlenme, eğlenme ve hâsılı yeni bir çalışma günü için insanın kendini yeniden üretmesi için toparlanma anlamına gelmektedir. Buradaki serbest ya da özgür olma fikri, çalışılan süre boyunca uyulması gerekli kuralların olmadığı bir zaman dilimini işaret eder. Ancak bir durumun gerçekliğiyle ilgili düşünsel ve duygusal eğilim her zaman aynı yönde ortaya çıkmayabilir. Çalışma dışı zamanda özgür bir iradeyle, dilediği gibi davranabildiği yanılması içinde olan bir zihin, aslında kendisine bu zaman için özellikle programlanmış bir yaşam alanının sözde sınırsız seçenekleri ile baş başadır. Hayalleri, arzuları, ihtiyaçları ancak tüketirse varlığına anlam verebileceği bir sistemin ürünüdür.

“Aristoteles’e göre serbest zaman etkinlikleri, çalışma etkinliğinde olduğu gibi insanlara maddi açıdan gerekli ya da yararlı etkinlikler değil insanların özgür olarak seçtiği etkinliklerdir. İşte bu nedenle Aristoteles’e göre serbest zaman özgür bir zamandır. Toplumun ve kültürün gelişmesi de bu özgür zaman ve insanın yaratıcılığını ortaya çıkaran serbest zaman etkinlikleri sayesinde sağlanmıştır” (Veal, 1987: 23-25, aktaran Aydoğan, 2000: 20).

Bu açıdan bakıldığında serbest zamanı kontrol altına almak, aynı zamanda bireyin yaratıcı yönünü de ele geçirmek anlamına gelmektedir. Özellikle çalışma saatleri içinde kontrol altında tutulan beden, diğer zamanlarda da otoritenin istekleri doğrultusunda gönüllü biçimde kullanılmaya

devam edilebilmesi için en temel istekleri yoluyla işlenmeye devam eder. Tüketmek, arzu mekanizmalarının harekete geçirilmesini sağlar. Arzular insan bedeni ve cinselliğiyle ilişkilendiren imajlarla harekete geçirilir (Işıkdoğan, 2007: 10). Beden özellikle çalışma saatleri dışında tüketime ve hazzla dönük mesajlara yoğun biçimde maruz bırakılarak sözde bir rahatlama ve özgürlük deneyimi yaşarken, çoğu zaman kendisine sunulan ve sınırsız gibi görünen seçeneklerin de onun bedeni üzerinde tahakküm kurmuş olan otorite tarafından yaratıldığının farkında değildir.

İktidarın boş zamanı kendi isteği doğrultusunda kullandırma pratiklerinden biri olan medyadan kullanıcılar çeşitli biçimlerde doyum sağlarlar: “Oyulanma (gündelik yaşamın sınırlamalarından kaçış, sorunların verdiği sıkıntılardan kaçış, duygusal boşalma), kişisel ilişkiler (arkadaş edinme, toplumsal fayda), kişisel kimlik (kişisel referans, gerçekliğin keşfi, değer pekiştirme), gözetim işlevi” (Fiske 2003, aktaran Akçay, 2011: 141-142). Bunun yanında;

“Özellikle, iş örgütlerindeki çalışma merkezli patolojiden kurtulmak, yani stres, yalnızlık ve yabancılaşmaya dayalı günlük hayata için şizoid yarılmaların önünü almak için boş vakit bir can simidi olarak modernitenin yeniden keşfettiği ve pratik kaygılarla alanını ve önemini genişlettiği bir iyi yaşamın adresi haline gelmiştir” (Aytaç, 2006: 29).

Modern toplumda birey, estetize edilmiş bir tüketim performansı göstererek bu “iyi yaşama” idealinin peşinden koşar. Bu iyi yaşama fikri onu sürekli olarak tüketime dayalı arzularını tatmin ederek bir kimlik ve statü avına sürükler. Çalışmadan arta kalan zaman ise aslında yaşamın esas gayesi olan bu arayışın alanı olarak karşımıza çıkar (Aytaç, 2006: 27). “Gerçekte boş vakit, modern yoksunlukları, stresi, yalnızlığı ve yabancılaşmayı restore etmek bir yana büsbütün tahrik eder” (Aytaç, 2006: 49). Kimlik ve benliği sürekli bir yer değiştirme halinde olan bireye vaat edilen tatmin hiçbir zaman yaşatılmaz ve bu durum ona fiziksel ve ideolojik olarak kabul ettirilir (Aytaç, 2006: 32-33).

“İnternet erişiminin yaygınlaşması ve görece ucuzlaması insanların zamanlarının bir kısmını sanal uzamda geçirmesine vesile olmaktadır. ... TPA⁴’lardaki ve kullanıcı sayılarındaki artış araştırmacıların dikkatini çekerek, yeni medya çalışmaları başta olmak üzere iletişim, psikoloji, sosyoloji vd. disiplinlerdeki akademik çalışmaları bu alana kaydırmıştır” (Toprak vd., 2009: 57). TPA’ların kullanımına bir yönüyle serbest zamanı kaplayan bir etkinlik olması açısından sözünü ettiğimiz kavramlar çerçevesinde baktığımızda demokratik ve özgürleştirici yönünün yanında dikkate değer başka özelliklerinin de olabileceğini öngörmekteyiz.

3. Toplumsal Paylaşım Ağları ile Bağlanmak

“Ağ Toplumunun Yükselişi” (2005: 457) adlı kitabında, İspanyol sosyolog Manuel Castells görüşlerini şöyle belirtmiştir: “İletişim araçlarının küresel çapta birbirleriyle bağlantılı hale geldiği, programlar ve mesajların küresel bir ağ içinde dolandığı şu günlerde, küresel bir köyde değil, küresel çapta üretilip yerel olarak dağıtılan ısmarlama kulübelerde oturuyoruz”. Enformasyon toplumu bireye gerçek hayattaki yaşantılarının farklı, hızlı, heyecan verici, yerine göre gizemli ve cüretkâr ve bazen de erişilmezlik duygusu uyandıran bir versiyonunu deneyimleme olanağı sunmaktadır. Öte yandan bu toplumu var eden teknolojik arka plan, kişisel bilgilerin kolaylıkla ve hızla toplanıp işlenerek dolaşıma sokulduğu dolayısıyla denetleyenin hem kamusal hem de özel alanın derinliklerine nüfuz ederek mahremiyeti ihlal edebilmesine olanak tanıyan bir niteliğe sahiptir (Habermas, 2003: 283).

1980'lerden itibaren kişisel bilgisayarların ticarileşmiş, 1990'larda internetle birlikte enformasyon teknolojileri toplumsal değişimi hızlandırmıştır. Günümüzde ise yüz yüze iletişim ve kitle iletişim bilgisayarlı iletişime entegre bir boyut kazanmıştır. Teknolojik ürünlerin ucuzlayıp mobil hale gelmesi ve kullanıcıya interaktif iletişim olanağı sağlayan Web 2.0 teknolojisiyle toplumsal ilişkiler ciddi ölçüde dönüşüme uğramıştır (Köseoğlu, 2012: 58).

Sosyal medyanın tarihi 1979 yılında Tom Truscott ve Jim Ellis tarafından kurulan, makalelerin haber gruplarına gönderildiği Usenet'le başlatılabilir. 1988'de kurulan IRC (Internet Relay Chat) ile dosya ve link paylaşımı geliştirilir. 1997 yılında kurulan SixDegrees kullanıcılara profil oluşturmaya başlamışlardır. Sosyal medyanın ilk örneği sayılabilen ve halen faaliyette olan Friendster ise 2002 yılında kurulmuştur. Burada kullanıcılar diğerlerinin profil güncellemelerini takip edebilmekte ve ağa katılımı teşvik edebilmektedirler (Hazar, 2011: 155).

Çalışmamıza konu olan toplumsal paylaşım sitelerinin teknolojik temelini teşkil eden Web 2.0 teknolojisi sayesinde kullanıcılar, diğer kullanıcılar hakkında bilgi derleyebilmekte ve onlarla karşılıklı iletişime geçebilmektedirler (Hazar, 2011: 154). 2004 yılında kullanılmaya başlayan teknoloji, kişilerin kendilerine ait metin, görüntü ve ses dosyalarını internet sitelerinde paylaşmalarına olanak tanımıştır. Sosyal medyada "kişilerarası iletişimin belki de en temel özelliği olan ortak mekân ve amaç birikteliği dönüştürülmüş olarak işletilmektedir" (Akçay, 2011: 143-144). Kullanıcılar kendilerine gerçek hayatta erişim olasılığı olmadığında gerçeği yansıtmayan bilgiler paylaşma eğiliminde iken, aksi durumda toplumsal normlara ve dolayısıyla gözetleyenin ilgi çerçevesine uygun karakterler yaratmayı tercih etmektedirler (Hazar, 2011: 158).

"Sosyal medya uygulamaları artık sadece iletişim sağlamamakta, oyun, bilgi edinme, arama yapma gibi birçok konuyu da kullanarak, bireylerin hemen her ihtiyacını sağlama niyeti içindedirler. Böylece aradığı hemen her şeyi sosyal medyada bulan kişilerin başka bir araca ihtiyaçları olmayacaktır" (Hazar, 2011: 153). Sosyal medya, bireylere farklılıklarını kimliklerinde yaşatmayı ve bunlara dair arzu ve yoksunluklarına hitap etmeyi amaçlayan bir dil kullanır. Ancak farklı uygulamalarla herkesin aradığı neyse onu bulabileceği bir ortam ister istemez aslında farklılıkların bir düzeyde ortadan kaldırılacağı bir mantık sisteminin devreye sokulduğunu düşündürmektedir.

Artık toplumsal hayatı nerdeyse her yönden kuşatan sosyal medya, özellikle de Facebook, bireyi çeşitli duygu durumlarına sokabilmekte ve asıl önemli olan gerçek hayattaki gerçek eylemlerinin taşıyıcısı olan zihinsel süreçleri tetikleyici bir işlev görebilmektedir. Bunun en çarpıcı örneklerinden biri olan Arap Baharı'nda olduğu gibi kitleler, sistemleri değiştirebilecek güçte eylemleri gerçekleştirmişlerdir (Hazar, 2011: 153).

4. Facebook'ta Varoluşumuzun İspatı Olarak Kimlik, Beden ve Mahremiyetin Haz Politikaları ile İlişkisi

"Orwell kitapları yasaklayacak olanlardan korktu. Huxley kitap okumayı isteyecek kimse olmadığı için, bir kitabı yasaklamak için neden olmamasından korktu. Orwell bizi enformasyondan yoksun bırakacak olanlardan korktu. Huxley bizi edilgenlik ve bencilliğe indirgeyecek kadar fazla enformasyon verecek olanlardan korktu. Orwell gerçeğin bizden gizleneceğinden korktu. Huxley gerçeğin bir anlamsızlık denizinde boğulacağından korktu. Orwell tutsak bir kültür haline geleceğimizden korktu. Huxley önemsizleşmiş bir kültür haline geleceğimizden korktu.... 1984'te insanlar acı çektiler olarak kontrol edilirler. Cesur Yeni Dünya'da insanlar haz verilerek kontrol edilirler. Kısacası Orwell nefretimizin bizi mahvedeceğinden korktu. Huxley sevgimizin bizi mahvedeceğinden korktu" (Monaco, 2003: 482-483).

Çalışmamıza konu olan toplumsal paylaşım ağlarından Facebook, 4 Şubat 2004 tarihinde Harvard Üniversitesi öğrencisi Mark Zuckerberg⁵ tarafından kurulmuştur. Üniversite öğrencileri hakkında kısa bilgilerin ve fotoğraflarının yer aldığı bir rehber niteliğindeki site, 2006 yılında kullanıcıların arkadaşlarını da sisteme davet edebilmelerine olanak tanımıştır. Böylelikle Facebook 13 yaş ve üzeri tüm İnternet kullanıcılarına dolaylı olarak açılmıştır (Durmuş, vd., 2010: 55). Zaman içerisinde TPA'lar içinde en yaygınlarından biri olan Facebook, pek çok kullanıcı için gündelik yaşamın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Lefebvre'e göre düşüncenin ve yapılandırıcı eylemin arka planını oluşturan gündelik hayatta üretim ve tüketim kapalı bir devre halinde gerçekleşir (Lefebvre, 2007: 86-87). Kimlikleriyle birlikte gündelik yaşamlarını da dönüştürülmüş bir formda sosyal medyaya aktaran kullanıcıların özelde Facebook için sanal bir gündelik yaşam deneyimi elde ettiklerini söyleyebiliriz.

4.1. Facebook'a Panoptik Bir Açıdan Bakmak

Burada bulunan herkes Facebook'ta paylaştığı bilgiler hakkında dikkatli olmalı, çünkü YouTube çağında yapmış olduğunuz her şey hayatınızın bir yerinde yeniden karşınıza çıkabilir.
Başkan Barack Obama⁶

Facebook, birçok araştırmacı tarafından, demokratik ve özgürlükçü olduğu iddiasıyla ana akım medyaya alternatif bir düşünün temsilcisi olarak kabul edilmektedir. "Görünürlüklerini, erişilebilirliklerini artıran teknolojik araçlara büyük bir istek ve arzu ile yönelen, her an, her yerde görünür olmak kaygısı taşıyan bir teşhir toplumundan söz etmek artık hiç de abartı sayılmamaktadır" (Toprak vd., 2009: 152).

Beceni ve Uçkan'a göre mahremiyet, "bireylerin, devletin ve diğer kişilerin müdahalesinden muaf olarak hareket edebileceği, yaşamsal faaliyetlerini sürdürebileceği bir alanın ve kişilik haklarına bağlı olan tüm unsurların bütününe verilen ad" (Beceni ve Uçkan 2002, aktaran Çelikoğlu, 2008: 18) anlamına gelmektedir. Ne var ki mahremiyeti yaşama konusundaki bu ideal tanımlar her zaman geçerli olmamaktadır. Medya ürünleri yaşantımızı kararsızlık ve belirsizliklerle dolu biçimde hikâyeleştirerek algımızı yönlendirir. Böylelikle gözetim belirsizlik hissini verdiği rahatsızlıktan kurtulmak ve güvende olmanın bir koşulu biçimde kabul edilir hale gelir. Bu durum gözetleniyor oluşumuzu meşru kabul etmemize yardımcı olmaktadır (Staples 1997, aktaran Güven, 2011: 186).

Şekil 1. Gözetleme ve Gözetlenme Bağlamında Facebook Arayüz Örneği

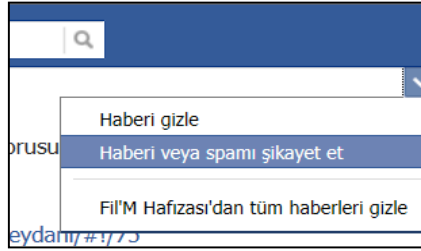
5 Zuckerberg, Orwell'in günün birinde yurttaşlara ait düşünceler ve eylemlerin tek merkezden kontrol edileceğine dair vizyonunu ortaya koyduğu eseri ile -ironik biçimde- aynı doğum tarihini taşımaktadır (Semitsu, 2011: 299).

6 Reuters muhabiri Phil Stewart'ın ABD Başkanı Barack Obama'nın Amerikalı gençleri Facebook konusunda uyarmasıyla ilgili haberinden.

"İnternet öznesi, son kertede, gözlemeyi de gözlenmek hanesine eklemiştir. Her an her yerde görünür olmak isteyen birey, gözetlerken de gözetlenmek istemektedir. Gözetlendiğinin gözetlenmesinden korku duyarak değil, bunun ayırdında olarak yeni bir tatmin duygusu yaratmıştır. Facebook'ta röntgencilik, röntgenlemenin teşhir edilmesine ve bundan duyulan hazza çevrilmiştir" (Toprak vd., 2009: 164).

Freud (2001: 75) "Haz İlkesinin Ötesinde" adlı eserinde bilinçlilik halinin geçicilik özelliğinden bahseder. Sınırlı bir zaman diliminde bilinçli olan bir fikir, bilinç dışına çıkabilmekte ve tekrar belli koşullar sağlandığında bilinçli hale gelebilmektedir. Sanal düzlemde de zihinsel süreçler hayal gücünün denetimine tabidir. Bu alanda gerçekle fantezi, doğal ile yapay olan birbirine karışır. Hayal gücü dediğimiz şey ise özde tesadüflere bırakılmayacak incelikle üretilmiş sahte bir bilinç durumundan başka bir şey değildir.

Hayatın anlamını haz peşinde arayan birey için bir durumdan haz alıyor olmak, sorgulamadan pozitif tutumla yaklaşımı kolaylaştırmaktadır. Bunun yanında sıradan bir Facebook sayfasında bilinçdışı süreçleri harekete geçiren algısal bir karmaşa ile de yüz yüze gelindiğini iddia edebiliriz. Katıksız bir merakla, kendisiyle ilgili ya da ilgisiz pek çok şeyi Facebook arayüzünde, belki her gün ve gün içinde pek çok kez tarayan sıradan bir Facebook kullanıcısı üzerinde hipnotik bir etkinin yaratılması söz konusudur. Farklı disiplinlerin konusu olabilecek bu durum sadece Facebook için değil, başta -parmak hareketleriyle menüsü içinde dolaştığımız mobil telefonlarımız olmak üzere- yanımızdan ayırmazsak eksik ve işe yaramaz hissedeceğimiz tüm teknolojik oyuncaklarımız için geçerlidir.

Şekil 2. Muhbir Bağlamında Facebook Arayüz Örneği

"Öteleyici yanıyla kendisi gibi olmayı baskılayan iktidar, toplumda kendisi gibi düşünen bireyler yaratmayı amaçlayarak, bunları da bünyesine katar, kollar, destekler. Karşılığında ise bireylerden kurduğu/sürdüğü mevcut yapıyı "bozabilecek" her türden eyleme karşı koymalarını ya da durumdan kendisini haberdar etmelerini bekler. İktidarın düsturu açıktır: İktidar olamazsın; çünkü o benim. Ama sen de iktidarın gözü, kulağı, olabilirsin. Bu "teklif" iktidarın toplumun tümünün sivil polislerden kurulu olması arzusuna değin götürülebilir. Facebook, bizatihi kendisi "ispiyoncu" hüviyetinde olmasının yanı sıra, -aslında buna bağlı olarak- kullanıcılarına "ispiyonculuk" davetiyesi göndermektedir. Bu, Facebook'un ağ'ın "temiz tutulması" anlamında kullanıcılarından beklediği destektir" (Toprak vd., 2009: 173).

Panoptik toplumda sürekli gözetim altında tutulma, gözetlenenlerin de taşıyıcısı oldukları iktidara bir anlamda dâhil olmaları sonucunu doğurur (Dolgun, 2008: 35). İçselleştirilen iktidar olgusu Facebook örneğine uygulandığında, gözetlenenlerin her biri aynı anda hem iktidarın gözlem nesnesi hem de bizzat diğer gözetlenenler üzerindeki iktidarın gölgesi olurlar.

“... TPA'lar kullanıcılara gerçek yaşamda olmak istedikleri ancak olamadıkları konumlarını tesis edebilme olanağını da sağlamaktadır. Yani kullanıcılar TPA'larda sanal bir yaşam kurabilmektedirler. Bu kapsamda kullanıcıların TPA'da yer alan profil özelliklerinin çoğu istedikleri ama ulaşamadıkları yaşam biçimlerini karakterize edebilir” (Toprak vd., 2009: 30).

“Yeni gözetimde gözle birlikte, yüz yüze iletişimin kaynağı olan yüz ve vücut da mekanikleşmiştir. Lyon'a göre bu değişim çizgisi, yeni teknolojilerin gelişimiyle birlikte, kaybolan yüzü ve yok olan vücudu telafi edecek şeylerin aranmasıyla başlamıştır. İnsanlar artık geleneksel olarak nitelendirilen el sıkma, göz teması gibi görsel, vücutsal ipuçları ve işaretlerin yerini dolduracak araçlara yönelmişlerdir. Bu araçlar yüzyılımızda, sadece pasaport ya da ulusal kimlik kartlarıyla değil, elektronik kartlarla da sağlanmaktadır. Bugün kişilerin cüzdanları ve çantaları kredi kartları, telefon kartları, sosyal güvenlik kartları, sürücü belgeleri, kütüphane kartları, sağlık kartları ve üyesi oldukları kulüp kartlarıyla doludur. ... Ona göre, bu kartlarla birlikte vücutla süregelen ilişkiler bütünü durmadan azalmaktadır. Artık iletişim uzaktan ve elektronik kanalları aracılığıyla devam etmektedir” (Lyon, 1997: 242-257, aktaran Güven, 2011: 179 -180).

TPA'lar görmenin diğer duyu fonksiyonları üzerindeki hâkimiyetine dayalı bir dil üretmiştir (Marx, 2002: 11). “Facebook toplumsal paylaşım ağında kullanıcılar birbirlerine doğum günlerinde çiçek, keyiflendiklerinde ya da efkârlandıklarında rakı, acıktıklarında adana kebab, âşık olduklarında kalp göndermektedirler. Facebook'ta görmek, yalnızca görmek değildir; dokunmak, duymak, koklamak, tatmaktır da” (Toprak vd., 2009: 157).

Shanyang Zhao, Sherri Grasmuck ve Jason Martin'in “Identity Construction on Facebook: Digital Empowerment in Anchored Relationships” (2008'den aktaran Toprak vd., 2009: 74) isimli çalışmasında kullanıcıların kimliklerini kurarken farklı stratejiler izledikleri ortaya çıkmıştır. Kullanıcılar benliklerini sözlerden çok görsel olarak ifade etmeyi tercih etmişlerdir. Yarattıkları gizemli kimlikler vasıtasıyla profillerini görüntüleyenleri kendi istekleri doğrultusunda etkilemeyi amaçlamaktadırlar (Zhao vd., 2008, aktaran Toprak vd., 2009: 74).

Dolayısıyla Facebook'ta yer alan kimlikler, reel hayatta erişilmek istenen ancak sahip olunamayan, toplumun taleplerine uygun olacak biçimde kurgulanmıştır. Bu yönüyle Facebook ortamındaki kimlikler kullanıcıya sanal ortamda fiziksel engellerini aşma olanağı sunmaktadır (Zhao vd., 2008, aktaran Toprak vd., 2009: 74-75). İdeal karakterin kurgulanabilmesinin yanında tamamen marjinal ya da reel toplumda kabul görmesi imkânsız olan karakterlerin yaratılması da söz konusu olabilir.

4.2. Facebook'ta Kimlik, Beden ve Mahremiyetin Dönüşümü

Yüzümüzü bir maske gibi takacağız yüreğimize, içindekileri görmesinler diye
Macbeth (Shakespeare, 1993, aktaran Emir, 2003: 45).

Facebook ortamında ifade edilen kimliği ele alırken sürekli olarak bozulup yeniden inşa edilen bir yapı ile karşı karşıya olunduğu göz önünde tutulmalıdır. Genel anlamda İnternet anımsalılık ve süreklilik özelliğinin hâkim olduğu bir ortamdır. Facebook'a sürekli olarak eklenen içeriğin alt

kısma düşmesi olgusu, gerçekleşen olayların zamanla olan bağını farklı bir düzlemde yeniden kurmaktadır. Fiziksel gerçeklikteki çizgisel zamanla tam olarak eşleşmeyen yeni bir zaman algısı üreten bu yapı, kullanıcıların çoklu katmanlarda hipermetinsel içerik üzerinden etkileşime girmesi sonucunu doğurur (Timisi, 2005, aktaran Toprak vd., 2009: 95-96). “Çevrimiçi dünyada bedensiz bir iletişim olgusu ortaya çıkmaktadır. Kimliğini dil aracılığıyla kurgulayan birey kendisine “sanal bir deri” giydirir” (Bailey, 2001 : 335-336). Bunun yanında bireyler kendilerini belli yaşam tarzlarına yönelik olarak konumlandırır ve kendilerini bir özne olarak temsil eden isim, soyadı ve kimlik bilgilerinin yerine takma isim ve rumuzlarla var olmayı tercih ederler (Dağtaş ve Dağtaş, 2009: 375-376). “Yüz yüze tartışmalarda kimlik fiziksel bedende kök salar, oysa Ağ’da, bir reklam sloganında söylendiği gibi, ‘Ağ’da hiç kimse bir köpek olduğunuzun farkına varmaz’, istediğiniz kimliği seçebilir ve bu kimliği her gün, hatta her saat başı değiştirebilirsiniz” (Turan, 2009: 353).

Goffman “kişinin performansının, gözlemcilerle durumu tanımlamak için genel ve değişmez bir şekilde işleyen kısmına” vitrin adını vermektedir. Cinsiyet, yaş, ırksal özellikler, boy ve görünüş, duruş şekli, konuşma kalıpları, yüz ifadeleri, konum ve meslek gibi kişisel bilgiler kişinin vitrinine ait öğelerdir (Goffman, 2009, aktaran Toprak vd., 2009: 107).

“Kimliğin değişebilir ve değiştirilebilir olması, sanal âlemde, yeni bir öznenin karşılığı olan ‘profil’ kavramını ortaya çıkarmıştır. Sözlük anlamıyla ‘görüntü, görünüş’ anlamına gelen profil, sanal mekânlarda bireylerin kendilerini tanımladıkları bilgiler dâhilinde oluşturdukları sanal kimliklerdir. Böylece bireylerin gündelik yaşamlarındaki kendilerini tanımlayıp diğer bireylerin bu tanımlamayı kabul ettikleri kimlik kavramının içi boşaltılmış olmaktadır. Kapitalist ideolojinin tüketimle olan ilişkisi açısından birey profil oluştururken seçici bir kurgu yapmakta, olmayana oluşturabilmekte ya da gerçekliği değiştirebilmektedir” (Güzel, 2006: 7, aktaran Özdemir, 2009: 376-377).

Şekil 3. Kimlik Bağlamında Facebook Arayüz Örneği

Kimliği oluşturan unsurlara dair paketlenmiş ve kullanıma hazır kategoriler içerisinde yan yana getirilen başlıkların, Facebook’ta bireyi içi boşaltılmış bir görüntü haline çevirdiğine tanık olmaktadır. Kullanıcılar sanal kimliklerini münüler yardımıyla inşa etmektedir. Facebook’ta takma isim ya da rumuza değil, ‘gerçek’ isim ve bu isme ait aktif bir e-posta adresine ihtiyaç vardır. Profil tasarımında isim, soyadı, fiziksel konum gibi resmi otoritenin gerçekliğini kolayca sorgulayıp

açığa çıkarabileceği, çoğu zaman otantikliğini koruyan bilgilerin yanında, kişilerin kendilerinden beklenen ve aidiyet duygularını pekiştirecek seçimlerde bulunmalarına olanak tanımaktadır (Binark, 2005, Toprak vd., 2009: 108). Kısacası gerçek ve sanal olan birbirine karışmıştır.

“Kimlik(lenme), sürekli olarak kurma/inşa etme sürecidir. Sadece geleceği değil, geçmişe ait göndermeleri olan bir “olma” halidir. Çeşitli popüler kültür anlatılarında dolaşıma sokulan ve böylelikle yeniden inşa edilen ve arzu ile kavranan geçmiş, kimliğin şimdisi/bu anı ve geleceği için ortak bir belleğinin kurulmasına yardımcı olur” (Binark, 2005, aktaran Toprak vd., 2009: 103).

“Sosyal medya kullanımında bir profil yaratma ve bununla tutarlı olma isteği bireyi muhtemel tedirginliklerden uzak tutacaktır. Ancak özne aslında şekilsizdir, duruma, zamana, kültüre, karşısındaki kişiye, çıkarına vb. birçok niteliğe göre farklı davranabilir. Ona kimliklerini vermeye başladığımızda bireyi forma sokmuş, rahat hareket etmesini önlemiş ve özneliğini almış oluruz. O artık bir sayı, bir grubun üyesi olarak beklenen davranışları göstermesi gerektirir. Böylece entropik süreç zayıflamakta, belirginlik artmakta ancak tezat bir şekilde özgürlük de elden gitmektedir” (Hazar, 2011: 159).

“Toplumsal dinamikler ve deneyimler mekânın, kültürün ve ideolojinin üretim ve yeniden üretiminin, hem birer ürünüdürler, hem de bu üretim sürecini birlikte şekillendirir, onların tarzını ve üslubunu oluştururlar” (Süalp, 2004: 25). Karşıtlıklar biçiminde kurulmuş güzel-çirkin, sağlıklı-sağlıksız ve temiz-kirli vb. nitelendirmeleri esas alan giyim, kozmetik ve spor bedeni metinleştirir. Güzel, sağlıklı, temiz olmak iktidarın dayattığı durumlardır ve onun dilinde konuşurlar (Fiske, 1999, Işıkdöğün, 2007: 51). Bedeni böylesine bir metin biçiminde kuran politik söylem, onu kendi içinde tutarlı bir hikâyeye dönüştürür.

“Bireyin tüketim sürecine adaptasyonu imajlarla kısırlanmış/ehlileştirilemez arzularla, denetimsiz duygularla, sürekli bir haz duyma istenci ve hayallerle kurulduğundan, tüketim toplumunda Batı uygarlığının ortaçağ boyunca sürdürdüğü karnavalesk geleneğinin nüveleri aranmaktadır. Bilindiği üzere karnavallar, endüstri öncesi dönemde toplumun üst sınıflarının boğucu/baskıcı “medeni kültürü”nde açılan bir hava deliği işlevi görmüştür. Söz konusu karnaval günleri boyunca gülme/kahkaha, şişmanlatıcı yiyecekler ve aşırı içki tüketimi ve -başta cinsel hazlar olmak üzere- sınırsız bedensel hazlar yoluyla insanların duyduğu denetimsizlik, başıboşluk gereksinimine yanıt verilmiştir. Beden “medeni kültür”e göre belirlenen gündelik yaşamın baskı altına aldığı bütün aşırı duyguların dışı vurulmasında yegâne araç konumundadır” (Fiske, 1999: 115, aktaran Işıkdöğün, 2007: 43-44).

“Bedenin ve temsilinin, tüketim toplumunda, hem kimlik ve hayat tarzlarının inşa edilmesi sürecinde, hem de arzu ve haz mekanizmalarının işler hale gelmesinde merkezi bir konum edinmesi kaçınılmaz olmuştur, çünkü birey, her şeyden önce bedeniyle görünürdür/vardır ve bedeniyle arzular/arzulanır” (Işıkdöğün, 2007: 48).

Kamusal alan mahrem olanın ifşa edildiği bir ortama dönüşmüş, kamusal ve özel alan arasındaki sınır geçişken hale gelmiştir (Uğurlu, 2011: 252). Bireylerin gözetlemekten ve gözetlenmekten haz duyması gözetimin meşrulaşmasını kolaylaştırmaktadır (Güven, 2007: 162). “Gözetimin mahremiyeti ihlal ettiği aşıkardır. Ancak aksini iddia etmek de mümkün görünmektedir: Gözetim, mahremiyet için duyulan arzudan kaynaklanır” (Gücüyener, 2001: 111). Burada önemli olan, mahremiyetin ideolojik bir denetleme aracı olarak kullanılmasıdır. Yeni iletişim teknolojilerinin yarattığı eşitlik ve özgürlük hissi uyandıran küresel kültürde, nesnelere birlikte bireylerin mahremiyetleri de iktidar tarafından tüketim alanına dâhil edilir (Uğurlu, 2011: 248-249).

Mahrem ve güvenli hissedilen mekân, aslında bireyin en savunmasız halde yakalanabildiği ortamdır. “Eğer bir zamanlar “kamusal” ve “özel” alanı ayırmak çözümsel olarak uygun olmuşsa bile bunlar arasındaki sınırların adamakıllı silindiği 20. yüzyıl sonlarında böyle bir uygunluk kesinlikle söz konusu değildir” (Lyon, 1997: 32).

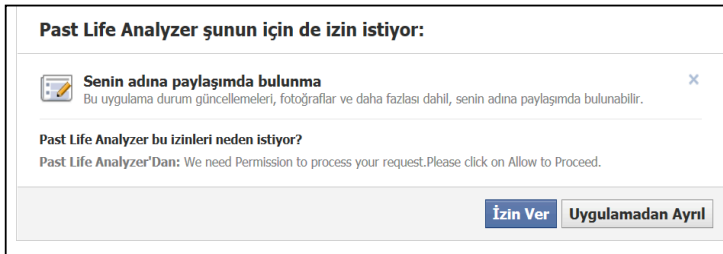
Topluluk, Kimlik, İstikrar (Huxley, 1993: 1).

1932 tarihinde yayımlanan Cesur Yeni Dünya, zaman ve mekân açısından bugüne ve yarına göndermeler yapar. Tüketim toplumunun insanları nereye götüreceğine dair tek merkezden yönetilen distopik bir evren kuran eserdeki şartlanma odaları bugünün bilinç endüstrisini andırmaktadır (Emir, 2003: 170). Gözetim pratikleri eskiye göre şiddet ve baskı araçları yerine enformasyon toplumunun yüksek teknolojik imkânlarına dayalı bir karakter kazanmıştır. Değişmeyen şey ise tüm olup bitenin iktidar ve egemenlik ilişkilerinin bir fonksiyonu olarak gerçekleşmesidir (Dolgun, 2008: 37). Huxley’in haz vererek kontrol etmeye dayalı sistemi, günümüzün teknoloji yoğun iletişim ortamında bireyi kendi kendini sistem normlarına göre kurup, ifşa eden sahte bir arzu nesnesine dönüştürmüştür.

İnsanoğlu bedenini keşfettikçe ve onun üzerinde hâkimiyet kurmaya başladıkça kendi başına bir varlık olduğunu duyumsamaya başlar. Onun elindeki bu önemli araç özgürleşmesinin ve kendisi olabilmemesinin en önemli koşullarından biridir. Ancak bu aracın gücünün farkında olan otoritenin, onun üzerinde çeşitli denetim mekanizmaları kurmak için birçok yöntemi vardır. Bunlardan bir bölümü zoru ve baskıyı öngörürken bir bölümü de bireyin yararına bir kanaat yaratıp rıza üretirler. Modern toplumda beden üzerindeki denetim, şekillendirme ve yönlendirme tıp, eğitim, siyaset, din, hukukla, görsel ve işitsel her türlü kanalla gerçekleştirilir. Özellikle medya hayatı keşfetmeyi ve organize etmeyi sağlayan değer, düşünce ve pratikleri sürekli üretir, inşa eder ve dönüştürür (Odabaş, 2008: 55-56).

“İnsanların, günlük yaşantılarının önemli bir parçasını oluşturan mahremiyet olgusunun çoğu zaman farkında olmamaları ve mahremiyetin birçok insan için aynı anlama gelmemesi, kavramın tanımlanması ve sınırlarının belirlenmesini güçleştirmektedir” (Çelikoğlu, 2008: 17).

“Herhangi bir anda seyredilip seyredilmediğinizi anlayabilmeniz olanaksızdı. Düşünce Polisi'nin, ne kadar sıklıkla ya da nasıl bir sistemle kimi izlediği bilinemezdi. Her an, canları ne zaman dilerse, alıcıyı çalıştırabilirlerdi. Çıkardığınız sesin iletildiği, karanlıkta olmadığınız sürece, her hareketinizin izlendiği varsayımı, içgüdüsel bir alışkanlık haline dönüşmüştü, bununla yaşamanız gerekiyordu – yaşıyordunuz” (Orwell, 1984: 8).

Şekil 4. Kullanıcı Haklarının Kötüye Kullanımı Bağlamında Facebook Arayüz Örneği

Facebook arayüzüyle ilgili 3. görseli incelediğimizde, daha önce bir iddia olarak sözünü ettiğimiz, 'kullanıcının bilinç bulanıklığı' yaşıyor olma olasılığı, görseldeki benzer uygulamaları tasarlayanlar için sadece bir olasılıktan ibaret değilmiş gibi görünüyor. Bahsi geçen uygulamanın aktif hale getirilmesi, kişiye kendisine ait olan içeriğin "Bu uygulama durum güncellemeleri, fotoğraflar ve daha fazlası dâhil, senin adına paylaşımında bulunabilir" uyarısıyla sunuluyor. Buraya kadar zaten çok sorunlu olan "daha fazlası dâhil" gibi muğlak bir ifade içeren uyarının altındaki metin ise durumun vahametini daha da derinleştiriyor. Uygulamanın bu izni neden istediğine dair gerekçe olarak yer alan metinde iznimize ihtiyaç olduğu, bunun için "lütfen izin ver" seçeneğini tıklamamız gerektiği yazıyor.

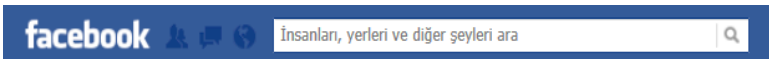
Yukarıdaki örnekte ilginç olan bir diğer durum ise Türkiye'ye ait bir sayfadan aldığımız örnekte, izin verme gerekçesi olan metnin tercüme edilmeden bırakılmış olmasıdır. Önemli olan uygulamanın bize vaat ettiği keyiftir. Bunun için bizim adımıza sistem istediği kadar paylaşımında bulunabilir. Sistemin bunu neden yaptığını anlamamıza ihtiyacı yoktur.

"Adorno ve Horkheimer'a göre, Kültür Endüstrisi çağında düzen, bedenleri serbest bırakır ve ruhlara saldırır. Artık düzen "benim gibi düşün ya da yok ol" demek yerine "benim gibi düşünmemekte serbestsin. Yaşamını ve tüm sana ait olanları da koruyabilirsin. Ancak o andan itibaren aramızda bir yabancıdır" demektir. Modern özne, modernliğin öznesi olduğu için modern değildir; modernliğin ürettiği özne olduğu için moderndir. Günümüzde, kültür ve eğlencenin birbirine karışması, yalnızca kültürün baştan çıkmasına neden olmaz, aynı zamanda eğlencenin de entelektüelleşmesine yol açar. İş ve eğlencenin benzerliğinin temeli her ikisinin de status quo'nun yanında oluşundadır. Zevk almak düzene evet demektir. İnsan, bir türün örneği olarak kültür endüstrisiyle gerçeklik kazanır. Günümüzde her insan bir diğerinin yerine geçebilme özellikleriyle önem kazanır. İnsanlar birbirlerinin yerlerini doldurabilirler, yani birer kopyadılar" (Adorno, 1989: 144, aktaran Dellaloğlu, 2003: 27).

Dellaloğlu (2003), Benjamin'in sanat yapıtı için kullandığı "halenin kaybolması" nitelemesini kültür endüstrisi çağındaki birey için yapar. Bireyin genel olanla özdeşleşmesini sorgulamadığı durumda kabul görmesi söz konusudur. Bu haliyle ortaya çıkan birey ise zaten kültür endüstrisinin sürekli yeniden ürettiği sahte bireydir (Adorno, 1989, aktaran Dellaloğlu, 2003: 27).

Sosyal medya yüz yüze iletişim kurarken katlandığımız zahmetlerin pek çoğunu ortadan kaldırmaktadır. Ama bir yandan da, bedeli ödenmeden gerçekleşen bu iletişimin faturasını iletişimi ve iletişime geçtiği bireyleri şeyleştirerek kesmektedir (Hazar, 2011: 160).

"Kültür Endüstrisi, bireyleri çok katmanlı, çok boyutlu ilişkiler olarak kavrar. Ancak bu bilgi, özgürleşme yolunda değil, tüketicileri mümkün olan tüm boyutlarıyla kuşatmak için kullanılır. ... Modern düşünce işe özne ile nesneyi birbirinden kategorik olarak ayırarak başlamıştı. Bugün ise modern toplumda özne ile nesneyi birbirinden ayırmak anlamsızdır. Her ikisi de birbirinin yerine geçebilir haledir" (Dellaloğlu, 2003: 28).

Şekil 5. Kullanıcıların Şeyleştirilmesi Bağlamında Facebook Arayüz Örneği

Kültürün endüstrileşmesiyle insan da bir endüstri ürünü olarak kabul edilmeye ve şeyleşmeye başlamıştır (Dellaloğlu, 2003: 25). Giddens'a göre modernlikle ilişkili soyut sistemler arkadaşlığın

doğasını dönüşüme uğratmıştır. Bu sistemlerle birlikte bireyler kişilik dışı ilkelere ve tanımadığı kimselere güven duyarak toplumsal açıdan var olabilmektedirler (Giddens, 2004: 122). İlişkilerde sorumluluk duygusu artık oldukça zayıflamıştır. Mahremiyet kolaylıkla paylaşılabilir hale gelmiştir. Tekrar görme ihtimalinin olmadığı yabancılara mahrem hikâyeler anlatılarak anlatma ihtiyacı tatmin edilmektedir. Anlatılan hikâyelerin benzerliği kişiler arasında bir yakınlaşma yaratmaktadır. Mahrem olan bu anlamda tanıma ve kendini tanıtmanın bir aracı işlevi görmektedir (Yılmaz, 2011: 139).

“... mahremiyet, özgürlüğün kalbidir.” (Tanılır, 2002: 39).

“Mahremiyet, insan özgürlüğünün bir parçası olduğundan, mahremiyetin ihlali aynı zamanda özgürlüğün de ihlali” (Tanılır, 2002: 39). Mahremiyetin en iyi tanımlarından biri ise Irwin Altman’a aittir. Ona göre:

“Bir kimsenin kendisine veya grubuna ulaşma çabası üzerindeki seçici kontrolüdür. Mahremiyetin ayırıcı niteliğini ortaya koyan bu tanım, kişinin kendisi hakkındaki bilgi ve sosyal etkileşimi üzerindeki hâkimiyetine ilişkin ikiz temayı kapsamaktadır. Üstelik söz konusu tanım, mahremiyetin diğer boyutlarını da dışlamamaktadır. Kişilerin hem yalnız başına kalma hem de başkalarıyla birlikte bulunma isteğini dikkate almaktadır. Genel olarak zannedildiği üzere tek tek bireyler yalnızca mahremiyet peşinde koşmazlar; aynı zamanda diğerleriyle ilişkiler kurmaya çalışırlar, ev sosyal etkileşim sürecinde isteyerek kendileri hakkındaki bilgileri başkalarıyla paylaşabilirler. Başka bir deyişle bireyler, yalnızca ötekileri dışlayıp yalnız kalmayı istemezler, aynı zamanda onlarla birlikte de olmak isterler. Bu niteliği ile mahremiyet, yalnız başına olma ile başkalarıyla birlikte bulunma arzuları arasındaki diyalektik bir karşılıklı oyun alanı olarak tanımlanabilir” (Gifford, 1997, aktaran Toprak vd., 2009: 139 -140).

“Mahremiyetin sınırı ve yoğunluğu da yalnız bireyden bireye değişkenlik göstermekle kalmayıp, bireylerin içinde buldukları durumlara, zamanlara, ruh hallerine, mevcut kişilik yapılarına ve algılayış biçimlerine, dahası, kültürel yapılara göre farklılaşmaktadır” (Toprak vd., 2009: 141-142). Ancak bu farklılıklar aracın yarattığı yaygın alışkanlıklar zinciri sayesinde normalize edilir. Mahremiyet, kamu yararı ve güvenliğinin sağlanması gereğiyle ihlal edilebilir. Bu durum kamu ve özel yarar dengesi açısından tartışmalıdır (Yüksel, 2003: 182, aktaran Çelikoğlu, 2008: 21). Mahremiyet, gözetimden kaçınmaya işaret eder, dolayısıyla gözetim ve mahremiyet arasında bir ilişki söz konusudur ve gözetimin bir mahremiyet ihlali olduğu iddia edilebilir (Toprak vd., 2009: 143).

Şekil 6. Mahremiyetin İhlali Bağlamında Facebook Arayüz Örneği

Mahremiyet; “... geri çekilebileceğimiz veya kaçabileceğimiz bir bağımsızlık alanı, kamusal alanda ihtiyaç duyduğumuz silah ve zırhları bir kenara bırakabileceğimiz, gevşeyebileceğimiz, rahatımıza bakabileceğimiz ve dış dünyada korunmak için giyilen çalımı kabuğu çıkarıp attığımız bir yer” (Duby, 1999, aktaran Lyon, 1997: 253)dir.

Gözetim ve mahremiyet olguları ile enformasyon toplumunu tanımlayan birçok öge mimari terminolojiden yararlanılarak kurulmuştur. Bentham'ın zamanında denetim, ağırlıklı olarak mimari tekniklerin kullanılması yoluyla gerçekleştirilirken, günümüzde teknolojik gelişmeler sonucu yaşantımızın her alanını kapsayan araçlar sayesinde mimari panoptikonun teknolojik panoptikona evrildiğini söyleyebiliriz (Lida, 2008, aktaran Çoban, 2008: 111).

Şekil 7. Mahremiyetin İhlali Bağlamında Facebook Arayüz Örneği

En sıradan ve kolayından en karmaşığına kadar dijital ortamlarla kurduğumuz ilişkilerde gündelik yaşam pratiklerimize, tüketim alışkanlıklarımıza, düşünce ve duyu dünyamızla ilgili pek çok ayrıntıya dair iz bırakılmaktadır. Facebook arayüzü ne zaman nerede bulunduğumuzu rapor etmemiz yönünde bizi teşvik etmektedir. Nerede bulunduğunun belirlendiği yere tıkladığında karşımıza birtakım seçenekler de sunulmaktadır ve belirtilen mekâna⁷ ait harita ve kaç kişinin bu mekânda olduğu bildirilmektedir. Kişi kendisi nerede bulunduğunu yazabildiği gibi bu seçeneklerden birini işaretleyebilmektedir. Burada nerede olduğuna dair bilgi, kullanıcının inisiyatifindeyken, mobil cihazlara entegre edilmiş bazı sosyal medya uygulamalarında konum değişikliği otomatik olarak diğer kullanıcılara bildirilmektedir.

İlk bakışta demokratik bir araç gibi duran bu tür ağlar aynı zamanda bireysel anlamda detaylı birer bilgi bankası olma niteliği taşımaları açısından farklı çevrelerce gözetlenmeye değer ortamlardır. "...ne zaman doktora gitsek, sigortaya dilekçe versek, faturalarımızı ödesek, resmi makamlarla ilişki kursak ya da çevrimiçi olsak hareketlerimizden ve durumumuzdan elde edilen resim daha net ve görünür olmaktadır. Fiziki vücudumuz gittikçe artan bir "veri vücudunun" gölgesinde kalmaktadır" (Stalder, 2002, aktaran Güven, 2011: 177-178).

Şekil 8. Kullanıcıların Anılarının Kurgulanabilir Hale Getirilmesi Bağlamında Facebook Arayüz Örneği

7 Arayüzde bahsi geçen mekânların isim, logo ve adres bilgileri menüde yer aldığından görsele dâhil edilmemiştir.

“Oluş teorisi, tekrarın sırrıyla karşılaşır. Herakletios’çu zamanın doğada ve evrendeki, tarihteki, bireysel ve toplumsal hayattaki sınırsız akışın, birkaç büyük felsefecinin gördüğü bu tükenmez zamansallık, acaba kökensel bir tekrarı mı gizlemektedir? İmge, imgelem ve imgesel, zamansal akışın içine girmiş ve onu sürdürür gibi görünürler; yine de imgeselin özünün anımsama içinde, geçmişin diriltilmesi, yani tekrar içinde yer aldığını söyleyebiliriz. Böylelikle anı, imgesel ile hafıza ve bilgi birbirine yaklaşır. ... Peki, tekrar üzerine ne söylenebilir? Gündelik hayat, tekrarın bir değişkesi ya da tekrarların bir araya geldikleri mekân mı?” (Lefebvre, 2007: 29).

Tüketim toplumunda nostalji de endüstrileşmiştir. Artık moda olarak yaşantılanan nostaljinin de bir değişim değeri vardır ve sistem normlarına göre dönüştürülmüştür. Artık birey ıslah edilmiş anılara sahiptir (Emir, 2003: 156). Facebook arayüzündeki profil sayfasının “Zaman Tüneli” formuna dönüşmesiyle kullanıcılar kendi uzun metrajlı filmlerini çekip kurgulamakta, seyretmekte ve seyrettirmektedirler.

Sonuç

Enformasyon teknolojilerinin gelişimi, toplumsal alanın en küçük birimlerine standart ve rafine iletilerin hızla yayılmasına, aynı teknolojik sistem üzerinden gönüllü ya da gönülsüz yapılan geri bildirimler yoluyla iktidarın gözetimini etkin bir biçimde gerçekleştirmesine olanak tanımıştır. Bu bağlamda enformasyon toplumunu yaratan en önemli teknolojik gelişmelerden biri olarak İnternet, küresel ölçekli bir denetim mekanizması haline dönüşmüştür.

‘Gözetim toplumu’ kavramının mimarı Garry T. Marx’ın ortaya koyduğu ‘yeni gözetim’de, eskiye oranla zora ve şiddete dayalı yöntemler azalmış ve iknâyı esas alan yumuşak teknikler benimsenmiştir. Bilgilerin toplanması rutin eylemlere entegre bir sistem dâhilinde gerçekleştirilir olmuştur. Önceden elde edilen bilgiler yerel bir toplayıcı ile birlikte bulunurken artık geniş ölçekte dolaşıma açık hale gelmiştir. Gözetilen ve gözetleyen aynı zaman diliminde olduğu eski sistem yerine artık gözetlenen geçmiş, bugün ve yarın ile tüm zamanlarda kontrol altında tutulmaktadır. Önceden gözetim teknolojileri sınırlı bir elitin kontrolünde iken, artık görece daha demokratik olarak toplumun genelinin kullanımına açık hale gelmiştir. Bilgi toplama eyleminin odağında önceden belirli bir birey varken artık bireylerle birlikte ilgi alanlarına dayalı kategoriler izlenir olmuştur. Geleneksel gözetimde doğrudan temsil gerçekleşirken yeni gözetimde buna gerçeğin simülasyonu dâhil olmuştur. Yeni gözetimde kimliklerin tanımlanmasında bireye yoğunlaşırlarken, artık belirli olanların yanında, anonim kişilikler ve kitlelere ağırlık verilmiştir. Önceden gözetim sadece uzmanların işiyken, artık aynı zamanda sıradan kişiler kendileri de dâhil olmak üzere herkesi gözetlemektedirler. Yeni gözetim, önceden şimdiki oranla daha görünülebilir sistemlerle sağlanırken artık daha az görünür ya da tamamen görünmezlik niteliği taşıyan araçlar kullanılmaktadır.

Bilinçdışının diliyle konuşan iktidar, arzu temelli eğilimlerimize hitap etmektedir. Serbest zamanda özgür, rahat ve savunmasız olarak yakalanan bireyler için temel motivasyon, sözde demokratik ve özgür olan ‘haz temelli bir iyi yaşam’ idealidir. Kamusal ve özel alan ayrımının mahremiyetlerin ortadan kaldırılacak biçimde bozulduğu sosyal medya ortamında birey, kimi zaman kendini iktidarın gözü yanılsamasıyla kurarak, gözetlemekten ve gözetlenmekten büyük bir haz duymaktadır. Mahrem olanın, kişisel farklılıkların ötesinde sanki bireyler aynı özel yaşamın nesnelerymişler gibi dönüşümü söz konusudur. Mahremiyetler mönülerden seçilerek kurulmuştur ve sözde farklılıkların ortaya konduğu ama geniş ölçekte normalize edilmiş bir sahte kimlik üzerinden paylaşılmaktadır. Bu durum iktidarın gözetim fonksiyonunu kolaylaştırmaktadır.

Görünmeden görme gücüne sahip olan iktidar, kısmen gündelik pratiklerin ikamesi yoluyla beden ve mahremiyet üzerindeki gücünün bir replikasını, çalışmamızda sözünü ettiğimiz toplumsal paylaşım ağlarından biri olan Facebook'ta inşa etmiştir. Foucault'nun da ortaya koyduğu gibi panoptik toplumda gözetleyenin hâkimiyeti, bireylerin gündelik yaşamları ve bedenlerine incelikli bir biçimde nüfuz etmiştir. Gözetim hangi şartlarda gerçekleşirse gerçekleşsin, amacı ne olursa olsun bir mahremiyet ihlalidir.

Kaynakça

- Adorno, Theodor W. (2005). *Minima Moralia Sakatlanmış Yaşamdan Yansımalar*. Orhan Koçak (çev.). İstanbul: Metis.
- Akçay, Habibe (2011). "Kullanımlar ve Doymalar Yaklaşımı Bağlamında Sosyal Medya Kullanımı: Gümüşhane Üniversitesi Üzerine Bir Araştırma." *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi* Güz (33): 137-161.
- Aydoğan, Filiz (2000). *Medya ve Serbest Zaman*. İstanbul: Om İletişim.
- Aytaç, Ömer (2006). "Tüketimcilik ve Metalaşma Kısacasında Boş Zaman." *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (11): 27-53.
- Bağlı, Mazhar (2011). *Modern Bilinç ve Mahremiyet*. İstanbul: Yarın.
- Bailey, Cameron (2001). "Virtual Skin: Articulating Race in Cyberspace." *Reading Digital Culture*. David Trend (der.) içinde. Oxford: Blackwell: 335-336.
- Bauman, Zygmunt (1999). *Küreselleşme Toplumsal Sonuçlar*. Abdullah Yılmaz (çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Beceni, Yasin ve Uçkan, Özgür (2002). "Bilişim-İletişim Teknolojileri ve Ceza Hukuku." *Türkiye Bilişim Şurası Hukuk Çalışma Raporu*. Ankara: T.C. Başbakanlık.
- Bentham, Jeremy (2008). "Mektup II: Hapishane Gözetim-Evi İçin Bir Plan", *Panoptikon: Gözün İktidarı*. Barış Çoban ve Zeynep Özarslan (çev. ve der.) içinde. İstanbul: Su:14-16.
- Binark, Mutlu (2005). "İnternet'i ve/ya Bilgisayar Dolayımı İletim Ortamını İncelemek İsteyen Bir Araştırmacının Soruları ve Sorunları", *İnternet, Toplum, Kültür*. Mutlu Binark ve Barış Kılıçbay (der.) içinde. Ankara: Epos: 177-190.
- Castells, Manuel (2005). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür Ağ Toplumunun Yükselişi*. Ebru Kılıç (çev.). İstanbul: Bilgi Üniversitesi.
- Çelikoğlu, Nalan (2008). *Mahremiyet Kişiyi Ait Özel Alanlar Tartışması*. İstanbul: İskenderiye.
- Çoban, Barış (2008). "Gözün İktidarı Üzerine", *Panoptikon Gözün İktidarı*. Çoban B. ve Özarslan Z. (der.) içinde. İstanbul: Su: 111-137.
- Dağtaş, Banu ve Dağtaş, Erdal (2009). *Medya, Tüketim Kültürü ve Yaşam Tarzları*. (der.) Ankara: Ütopya.
- Dellaloğlu, Besim F. (2003). "Bir Giriş: Adorno Yüz Yaşında." *Cogito Adorno: Kitle, Melankoli, Felsefe* İstanbul: Yapı Kredi. Yaz (36): 13-36.

- Dolgun, Uğur (2008). Şeffaf Hapishane Yahut Gözetim Toplumu. Ankara: Ötüken.
- Duby, Georges (1998). "Foreword", A History of Private Life. Paul Veyne (ed.). USA: Harvard University.
- Durmuş, B., Yurtkoru, E. S., Ulusu, Y. ve Kılıç, B. (2010). Facebook'tayız. İstanbul: Beta.
- Emir, İsmet Yazıcı (2003). Kitle İletişiminde İmaj. İstanbul: İm.
- Featherstone, Mike. (2006). "Archive." Theory, Culture & Society 23 (2-3): 591-596.
- Fiske, John (1999). Popüler Kültürü Anlamak. Süleyman İrvan (çev.). Ankara: Bilim ve Sanat.
- Fiske, John (2003). İletişim Çalışmalarına Giriş. Süleyman İrvan (çev.). Ankara: Bilim ve Sanat.
- Foucault, Michel (2006). Hapishanenin Doğuşu. Mehmet Ali Kılıçbay (çev.). Ankara: İmge.
- Freud, Sigmund (2001). "Ben ve İd", Haz İlkesinin Ötesinde, Ben ve İd. Ali Babaoğlu (çev.). İstanbul: Metis.
- Giddens, Anthony (2004). Modernliğin Sonuçları. Ersin Kuşdil (çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Goffman, Erving (2009). Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu. Barış Cezar (çev.). İstanbul: Metis.
- Gücüyener, Merve (2001). Panoptikonik Gözetimden Synoptisizme Gözetim Toplumu, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Afyon: Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güven, Sevgi Kesim (2011). "Gözetimin Toplumsal Meşruiyeti", Medya Mahrem. Hüseyin Köse (ed.) içinde. İstanbul: Ayrıntı: 173-199.
- Güzel, Mehmet (2006). "Küreselleşme, İnternet ve Gençlik Kültürü", Küresel İletişim Dergisi. (Bahar): 1-16.
- Habermas, Jürgen (2003). Kamusal Yaşamın Yapısal Dönüşümü. T. Bora ve M. Sancar (çev.). İstanbul: İletişim.
- Hazar, Murat (2011). "Sosyal Medya Bağımlılığı - Bir Alan Çalışması." İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi Bahar (32): 151-175.
- Huxley, Aldous (1993). Brave New World. England: Longman Group.
- Işıkdoğan, Oktay. (2007). Görsel Kültürde Bir Tüketim Nesnesi Olarak Beden: Video Klipler Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Köse, Hüseyin (ed). (2011). Medya Mahrem. İstanbul: Ayrıntı.
- Köse, Hüseyin (2011). "'Synopticon' Evresindeki İletişim ya da Küresel Gözetim Toplumunda 'İktidar Görünmezliği'nin Sonu", Medya Mahrem. Hüseyin Köse (ed.) içinde. İstanbul: Ayrıntı: 199-222.
- Köseoğlu, Özgür (2012). "Sosyal Ağ Sitesi Kullanıcıların Motivasyonları: Facebook Üzerine Bir Araştırma". Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi 7 (2): 58-81.
- Lefebvre, Henri (2007). Modern Dünyada Gündelik Hayat. Işın Gürbüz (çev.). İstanbul: Metis.
- Lida, Yumiko (2008). "Technological Panopticon and Totalitarian Imaginaries: The 'War On Terrorism' As a

National Myth in The Age of Real-Time Culture." www.nodo50.org/cubasigloXXI/congreso04/lida_180404.pdf.
Erişim Tarihi: 24.05.2008.

Lyon, David (1997). Elektronik Göz Gözetim Toplumunun Yükselişi. Dilek Hattatoğlu (çev.). İstanbul: Sarmal.

Lyon, David (2002). "Everyday Surveillance: Personal Data and Social Classifications." http://www.casa.ucl.ac.uk/cyberspace/lyon_ics.pdf.

Marx, Garry T. (2002). "What's New About the "New Surveillance?" Classifying for Change and Continuity." *Surveillance & Society* 1(1): 9-29, www.surveillance-and-society.org.

McLuhan, Marshall ve Powers B. R. (2001). Global Köy. Bahar Öcal Düzgören (çev.). İstanbul: Skala.

Monaco, James (2003). Bir Film Nasıl Okunur?. Ertan Yılmaz (çev.). İstanbul: Oğlak.

Odabaş, Sevim (2008). "Medyada Beden Politikalarının Temsili", Kültür ve İletişim. Nur Betül Çelik (ed.) içinde. Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi. Kış 11(1): 55-56.

Orwell, George (1984). *Nineteen Eighty-Four*. New York: Penguin Books.

Özarşlan, Zeynep (2008). "Gözün İktidarı: Elektronik Gözetim Sistemleri", *Panoptikon Gözün İktidarı*. Çoban B. ve Özarşlan Z. (der.) içinde. İstanbul: Su: 139-158.

Özdemir, Emrah (2009). "Yaşam Tarzlarının Sanal Mekânlardaki Sunumu: Bir Cazibe Merkezi Olarak 'Siberalem' Örneği." *Medya, Tüketim Kültürü ve Yaşam Tarzları*. Banu Dağtaş ve Erdal Dağtaş (der.) içinde. Ankara: Ütopya: 364-402.

Scarpulla, Mattia (2006). "Les Représentations d'un pouvoir invisible dans la danse contemporaine." *Acta Iassyensia comparationis* 4: 248-255.

Semitsu, Junichi P. (2011). "From Facebook to Mug Shot: How to Dearth of Social Networking Privacy Rights Revolutionized Online Government Surveillance." *Pace Law Review* Winter (31): 290-381.

Shakespeare, William (1993). *Macbeth*. Sabahattin Eyüboğlu (çev.). İstanbul: Remzi

Stalder, Felix (2002). "Opinion. Privacy is not the Antidote to Surveillance." *Surveillance and Society* 1 (1): 120-124.

Süalp, Zeynep Tül Akbal (2004). *Zaman Mekân Kuram ve Sinema*. İstanbul: Bağlam.

Tanırlı, Niyazi (2002). *İnternet Suçları ve Bireysel Mahremiyet*. Ankara: Liberte

Tekelioğlu, Orhan (2003). *Foucault Sosyolojisi*. Bursa: Alfa Aktüel.

Timisi, Nilüfer (2005). "Sanallığın Gerçekliği İnternetin Kimlik ve Topluluk Alanlarına Girişi", *İnternet, Toplum, Kültür*. Mutlu Binark ve Barış Kılıçbay (der.). Ankara: Epos: 89-106.

Toprak, Yıldırım, vd. (2009). *Toplumsal Paylaşım Ağı Facebook: "görülüyorum öyleyse varım!"*. İstanbul: Kalkedon.

Turan, Göksel (2009). "Gerçek(siz)liğimizde Sarıldığımız Serap: İnternet", Medya, Tüketim Kültürü ve Yaşam Tarzları. Dağtaş, Banu. ve Dağtaş Erdal (der.) içinde. Ankara: Ütopya: 337-365.

Uğurlu, Özge (2011). "Postmodern Pazarlama Stratejisi Olarak Dönüşen Mahremiyet: 'Fulya'nın İntikamı' Viral Kampanyası Örneği", Medya Mahrem. Hüseyin Köse (ed.) içinde. İstanbul: Ayrıntı: 173-199.

Veal, A. J. (1987). Leisure and Future. London: Allen and Unwin.

Yılmaz, Sıdıka (2011). "Her İletişim Bir Mahremiyet İhlalidir ve Her Mahremiyet İhlalinin Bir Haber Değeri Vardır," Medya Mahrem. Hüseyin Köse (ed.) içinde. İstanbul: Ayrıntı: 129-149.

Zhao, Shanyang vd. (2008). "Identity Construction on Facebook: Digital Empowerment in Anchored Relationships." Computers in Human Behavior 24: 1816-1836.

"Obama Warns U.S. Teens of Perils of Facebook." (2009). Reuters. <http://www.reuters.com/article/idUSN0828582220090908>. Erişim Tarihi: 24.08.2012.